

DR. FRICK MÁRIA
ny. főiskolai tanár
Tanítóképző Főiskola
Baja

Radnóti Miklós és a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma

Jónéhány éve már, hogy a mozgalom történetét Hegyi András szervezésében feldolgozta a szegedi pedagógusok-könyvtárosok egy csoportja. Tisztelgésül a költő emléke előtt, a Radnóti évforduló alkalmából közreadjuk e most is aktuális, de még szélesebb nyilvánosság előtt nem publikált tanulmányt.

A szerzőt a témával való foglalkozásra a költő és a város szeretete ösztönözte. Bár Radnóti Miklós élete és munkássága csaknem teljesen feldolgozott (az érdeklődőknek ajánlható Vasvári István 1966-ban kiadott életmű bibliográfiája: FSZEK, 151 p.), s a Szegedi Fiatalok mozgalma is számos tanulmányból megismerhető (legteljesebb talán Csaplár Ferenc 1967-es kiadványa: Akadémiai Kiadó, 187 p.), mégsem érdektelen talán a költő és a mozgalom kölcsönös hatásának, valamint Radnóti emberi és költői fejlődése szegedi mozzanatainak a bemutatása.

1. Radnóti, az ember

„Nem visszanezünk rá: föl és előre nézünk, ha találkozni akarunk vele” (1)

„...a szép rend és az erős szenvedély embere volt” jellemezte reá emlékezve Ortutay Gyula. (2) E néhány szó mélyen és igazán idézi fel a verseiben elmélyülő utód számára Radnóti, az embert. A kristálytisztá versek, a lírától áthatott próza: a Radnóti egész életműve által elbűvölt olvasó keresi, kutatja az alkotót is, aki megigézte műveivel. Segítsük hát az olvasót a barátok, kortársak visszaemlékezéseivel:

„Értelmet sugárzó magas és nyílt homloka volt... Erősen nyílt szemei mélyen feküdtek a homloka alatt, szokatlanul tiszta, sötétes zöldjűkben mintha távoli erdők frissessége vagy borongása tükröződött volna... Arcának finom élet sem törte meg semmilyen zavaró puhaság vagy keménység, komoly, inkább meditációra, mint ábrándozásra hajlamos intellektuális arc volt ez: eredendő komolyságát a keskeny, kissé vérszegény ajkak s a hátrahúzódó áll is erősen hangsúlyozták. Halk szavakkal, melegen és színesen beszélt... Elveiből, meggyőződéséből soha egy jottányit sem engedett,... a legszebbet, emberi egyéniségének már a testi megjelenéséből is kisugárzó, soha nem akart és nem keresett, előkelő egyszerűségét és természetességét ma már csak a felé visszaborongó emlékezés tudja felidézni... Odaadó barát volt és odaadó szerelmes” (3) „...nagy költő volt és mégis kristályosan nyugodt és tiszta ember, művészszeszély nélküli, ha valakiről, hát róla feltételezem, hogy soha életében nem ártott senkinek.” (4) „... Valami tisztaság volt egész lényében...” (5) „... rendkívül vonzó arc. Örömeiben és élénkségében mindig szép volt. Az ember szívébe melegséget fakasztó ember.” (6),... személyében, magatartásában, viselkedésében olyan kedves jelenség volt, hogy nem lehetett szabadulni a hatása alól.” (7) „... igényes volt és rendkívül pedáns. Szerette a pasztellszíneket és a klasszikus formátumú könyveket.” (8) „... egyénisége a bánatra való hajlam és az egészséges, férfias derű különös ötvözete volt” (9) „Hajlama szerint az egyszerű örömeiben, a köznapi dolgok

igézetében találta volna meg nyugalját és boldogságát...Nem voltak különösebb emberi vágyai, lelki alkatát tekintve arra született, hogy boldog legyen. Egyszerűségét és közvetlenségét jelezte verseinek érzékenysége, rokonszenve a természetes élet, a fűvek, a fák, a madarak és az állatok iránt. ... Ifjúságát végigkísérte az oltalmazó és befogadó emberi közösséget vívott küzdelme, betöltötte a vágy, hogy otthonra, társakra találjon, ne maradjon magányos, ne legyen idegen.” (10)

”Csend vette körül... az éber fegyelem csendje.” (11)

2. Radnóti, a költő

„A szűkszavúság és a feszes forma a költő erkölcsse,
a játékoság az optimizmusa. Ez világnézet!” (12)

„... ő a mindennapi életben is homo moralis volt, mégpedig a legigazibbak közül, mert saját magától követelte a legtöbbet. Sohasem helyettesítette az erkölcsöt a költészettel, tiszta és kérlelhetetlen erkölcsi világából csinált költészetet. Az erkölcs élő valóság volt számára. az volt a költészet is, teljes emberségének hordozója... Igazában véve talán mindent jelentett számára a vers, ez adott neki helyet és öntudatot a világban, a harc és munka öntudatát, néki valóban fegyver és szerszám volt a toll... Nem tartozott a spontán költők közé, egy-egy versmagot sokáig hordozott magában, s írás közben is sokáig csiszolta, míg vers lett belőle...

Bár a lélek legmélyén örvénylő motívumok felhozásától sem riadt vissza, maguk a versek már teljesen a tudat világánál, egy nem kis mértékben racionális műgond jegyében formálódtak.” (13)

„Az irodalomban próbálta megszerézni a biztonságot, nyugalmat, rendezett életet. Mindazt, ami nem jutott neki. Az irodalom számára hivatástudat, etika, az ellenállás fegyvere. Az otthonkeresés vágyának beteljesülése, a lázadás eszköze és formája és a morális tartás támasza és látható alakja... Egyszerre érvényesítette az esztétikai, etikai és szociális felfogás magasrendű igényét irodalom felfogásában.” (14) „Figyelme és kritikai munkássága szinte átfogta a kor egész magyar költészetét.” (15) „...jelentősége és szerepe egyetemesebb, sem hogy egy csoporthoz vagy irányzathoz lehetne mindenestül odakapcsolni.” (16)

„Radnóti költészetében mintha helyreállt volna a természeti világ és az ember kapcsolata, valamint a civilizáció előtti pogány életöröm... ez a líra az élet költészeté, még komor és fájdalmasan elégikus hangjai is az életet dicsérik, ebben a költőben nem volt semmi a bánaton éledő költők kacér szenvedéséből, lírája azt zengi, hogy élni gyönyörűség... Ennek a lírának nincs alkuja a gyilkosokkal, nincs benne halálromantika, betegség, cinikus konformizmus, megbocsátó megértés a tökéletlenséggel szemben: minden gyalázatra nemet mond, minden derék dologra ígent mond...” (17)

„...költészetének lényegét épp az a tragikus feszültség határozza meg, amelynek egyik pólusán az élet igenlését, a szabadság, a szépség szeretetét, a másik oldalán halálos fenyegetettségünk tudatát ismerhetjük fel. ... Egész költészetének egyik legfontosabb mozgatóját és egyben fontos magyarázóelvét épp ezért alighanem a következő sorokban ismerhetjük fel:

„Szabad szerettem volna lenni mindig
S örök kísérték végig az úton...” (18)

3. Radnóti Szegeden

„Engem hozott a szél! Kazalos hajam után megfordult
tíz fa ütötte és hét deszkapalánk” (Radnóti Miklós: *Táj*)

Radnóti Miklós 1930. szeptember 12-én iratkozott be a szegedi egyetem magyar-francia szakára. Az itt eltöltött közel öt év meghatározó szerepet játszott emberi és költői fejlődésében. „Pályájának egyik legszínesebb és kísérletezésekben alighanem leggazdagabb korszaka volt ez, hiszen az avantgarde-ban gyökerező stílusforradalmiságtól a direkt agitációt szolgáló kórusversekig és az új tárgyiasság higgadtabb hangvételétől a rímek hagyományos használatához visszatérő és közérthető képre törekvő néhány verséig a kor forrongó költészetének csaknem valamennyi megnyilatkozási módját végigpróbálta.” (19)

Szegedre Fanni képével és a Károli-féle Bibliával érkezett. Megjelent már első kötete, a Pogány köszöntő (1930), több folyóirat közölte verseit (Haladás, Kortárs és a Jóság antológia): neve ismert volt az irodalom iránt érdeklődők körében. De reichenbergi hazatérése óta kereste az alkotó irodalmi közösséget, s ezt mélyen és tartósan Szeged adta meg számára.

„...már az első napokban megragadták a Nagy Magyar Alföld színei... a fákból, virágokból, madarakból, tornyokból összeálló, fiatalos, napsugaras Szeged-kép...” (20)

Az első szegedi versek hangulata és tartalma is tükrözi ezt:

Már a Maros füzes partjai
közt jön el hozzám a messzi vidék! (*Zaj, estefelé*, 1930. október)

Nyár volt, a templomok tornyaiért
árnyékuk misézett a napban s
a gazdagok hattyas tavain újra
fehér madarak úsztak csak és az ég!
s roszdás földjeink csodás gyermekei
tovább fürödtek a Tisza felé
hajoló, halas patakokban! (*Télre leső dal*, 1930. november)

Szeged nemcsak az otthona lett. Alkotó műhelyt és barátokat is talált Radnóti az egyetemen és – mindenekelőtt – a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumában, amely kezdettől fogva nyújtotta számára mindhámat.

A Kollégium, (21) amelynek célja a „...korszerű, eleven és igaz magyar kultúrát szolgálni” (22), sajátos viszonyok között és azok által meghatározottan jött létre. Szeged abban az időben „megannyi ellentmondás, a középkori életformák és a modern urbanizáció, évezredek elmaradottság és korszerű tudományos műhelyek” (23) városa.

A Kollégium születése idején a minden területen érezhető gazdasági válság erősen sújtotta a Szegedet körülölelő mezőgazdasági területek parcellás kiscgazdálkodóit. A szegedi és szeged környéki szegények nyomorúsága fokozottabban foglalkoztatta az irodalmi, etnográfiai és munkásmozgalmi hagyományok által „megfertőzött” város haladó szellemű gondolkodóit, különösen a fiatal egyetemisták egy részét. Az egyetem - nem egy tudós és alkotó tevékenységű tanárával - nemcsak lehetőséget adott a Kollégium létrejöttére, hanem formai, tartalmi és módszerbeli alapozást is későbbi tevékenységéhez.

A Kollégiumot létrehozó baráti kör már az 1929/30-as tanév első felében formálódott. A megalakulás előzménye és elődje a Bethlen Gábor Körben 1928-ban elhangzott előadás (24) és vita, valamint az ezután meginduló szegedi agrársettlement mozgalom (25) volt. A mozgalom tevékenységével a falusi és városi ember közti különbséget kívánta enyhíteni. Vezéregyénisége Buday György volt. Amikor közvetlen tapasztalatokat szereztek a békésmegyei kiszállásokon és Buday angliai útja révén - tervszerű gyakorlati és kutató munkába kezdtek.

Az agrársettlement mozgalom, a társadalompolitikai kollégium, az Erdélyi Kör ismerői és tagjai közül 15 taggal szerveződött a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma (26).

Tevékenységüket a kollektív jellegű szemlélet határozta meg. Céljuk az objektív alkotó és kutatómunka, amelyet a valósággal való rendszeres találkozások biztosítottak (1930-ban 211, 1931-ben 189 csoportos és sok egyéni kiszállás a szeged környéki tanyavilágba), valamint a népi kultúra megbecsülése, az élmények feldolgozása magyar és európai szemmel, a kritikai szellem és a missziótudat. (27) Tudományos, művészeti és politikai elveiket különböző tevékenységi formákban hirdették, 1930-tól a Délmagyarország közölte szociográfiai gyűjtőmunkájuk eredményét.

1931-től egy művészeti előadás sorozattal indultak el nyilvános fellépéseik. Jelentős a 16 kiadványból álló sorozatuk (28) és az 1930-tól megjelent nyolc Szegedi Kis Kalendárium. Foglalkoztak a modern drámai forma megteremtésével (pl. Az ember tragédiájával indították el 1933. augusztus 26-án a szabadtéri előadásokat), városismertető tanfolyamokat szerveztek, emlékeztetések szociófotóik, kiállításai, vitaestjeik, ankétjaik. A Kollégium tagjai számára is formáló hatású a szegedi munkásmozgalmon belüli tevékenységük.

Radnóti szegedi éveiről nem lehet a Kollégium tevékenységétől függetlenül beszélni. Amikor Szegedre érkezett, már működött az a szellemi kohézió, amely a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumát együtt tartotta 1938-ig. S még jóval a Kollégium feloszlása után is kapcsolatot tartott fenn tagjainak többsége. A költő második kötetének (29) 35 verséből 17 már Szegeden született. Hangulatában és tartalmában is konkrétabbak ezek a versek, mint az eddig írottak. „... a korai versek bukolikus tája és képzelt idillje után a Szeged környéki vidék valódi világa jelent meg verseiben.” (30). A Kortárs baráti közösségében (31) is formálódó ízlésvilága tehát a valósággal való találkozása során izmosodott. Hiszen Szegedre érkezve csaknem azonnal kapcsolatba került az Egyetemi Bethlen Gábor Körön keresztül a Szegedi Fiatalokkal, és már 1930 őszén részt vett néhány kiszálláson (*Tápé, öreg este*).

A falu és tanyajárások nemcsak közösségkovácsoló hatásuk miatt jelentősek a Szegedi Fiatalok életében, de későbbi munkáik alapjait is szilárdították a közvetlen és valós élmények. A szociális feszültségekkel terhes városkörnyéket és tanyavilágot megismerve, Radnóti érdeklődése a népköltészet iránt tartalmában is megváltozott. Új elemek jelentkeztek szókincsében, képalkotásában és műfajválasztásában. Megírta a *Búcsú* című népi némajátékot, a *Mese a szomorú fűzfáról* és a *Boldogország születése* című népmesei ihletésű történeteit. A népköltéssel való személyes találkozás nyomát viselő verseket is tartalmazó *Újmódi pásztorok éneke* öt verse (32) miatt 1931. április 11-én Baróthy Pál főügyész szeméremsértés és vallásgyalázás miatt vádat emelt ellene. A kötetet elkobozták, Radnótinak csak néhány példányt sikerült megmentenie. A sajtóper nagyon elkéséřítette, és teljesen reménytelennek látta, hogy az egyetemen maradhat. (33) Az 1932 májusában véget ért per végül felmentéssel zárult, minden bizonnyal Sík Sándor közbenjáró levelének hatására. A hosszú hónapok bizonytalanságát a néhány hetes párizsi út és a munkásmozgalommal való közvetlen kapcsolat élményei ellensúlyozták.

Párizsba július 3-án érkezett. Ez a város „...a művészet olyan kontinenseit nyitotta meg előtte, amelyek alig hatottak a magyar költőkre akkoriban.” (34) Nagy benyomást tett rá a Szalai Imrével látogatott Gyarmatügyi Világkiállítás, de – levelei tanúsága szerint – a mindennapi élet minden rezdülésére is figyelt. Élményeit a *Literatura*-ban és a Délmagyarországban megjelent cikkei és három verse (35) hordozza. Párizs vissza-visszatér műveiben később is, erősödve az 1937-es és 1939-es újabb franciaországi személyes élményekkel. Ezek az élmények nemcsak egyetemes látásmódját mélyítették, hanem munkásmozgalmi ismereteit is gyarapították.

Radnóti Hont Ferenc közvetítésével ismerte meg az illegális mozgalom Szepes Imre vezette csoportját. Közéjük azután ő vitte be Ortutay Gyulát, Tolnai Gábort és Baróti Dezsőt. Október végétől már a Szegedi Fiatalok mindegyike rendszeresen járt a Hétvezér utcai Munkásotthonba előadást tartani, ifjúmunkásokat nevelni, a szavalóklubnak segíteni – vagy cikkeket írtak lapjukba, a Házi Újságba.

Radnótira hatott talán legjobban az itteni tevékenység. Erről a *Jegyzetek a formáról és a világszemléletről* című írásában olvashatunk. Az 1931 ősztől írt verseiben „...új költői személyiség született: az otthonkereső és lázadó személyiség után a mozgalmi személyiség.” (36) Nyomon követhető ez soraiban:

korgóhasú felhő lustán hegyen ül,
de sötét lábaközén bagózó viharok
régi fegyvereket kalapálnak és
fülüket néha lehajtva a földre
vigyáznak messzi dudákra. (*Helyzetjelentés*)

Talán vihar jön, mert
simul halasodva a borz víz,
széttette a csönd lábát
az út fölött és harcos
zajokkal készül marakodni! (*Férfinapló*)

Tanítok
és vallom a harcot is!
Költő is vagyok,
meg proletár. (*Isméltő vers*)

Az OIB szegedi csoportjának munkájában való részvétel, Szepesék letartóztatása, pere, és a fellángoló sztrájkok atmoszférájában kristályosodott ki forradalmi érzése és világszemlélete.

Fanni révén, aki 1931 ősztől kapcsolódott be az illegális párt munkájába, a pesti mozgalmi munka részesévé is vált. „Vonzalmait, baráti kapcsolatait ebben az időben egyértelműen szocialista orientáció jellemezte. Ezekben az években kötött barátságot József Attilával, Bálint Györggyel és Dési Huber Istvánnal, ...” (37) Éppen Bálint György és pesti barátai révén vált a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának egyik legeredményesebb országos propagátorává.

Szepesék letartóztatásával a Szegedi Fialatok elvesztették közvetlen kapcsolatukat a munkásmozgalommal. Tevékenységük középpontjába akkor éppen kiadványsorozatuk gondozása került. Radnótinak három műve jelent meg a sorozatban: 1933-ban Radnóti Miklós: Új versei. *Lábadozó szél.* (Szeged, 1933, SZFMK. 64 p.). A 33 jórészt Szegeden, de mindenképpen itteni hatásokra született versből álló új kötetet kedvező kritika fogadta. 1934-ben jelent meg másodszer a sorozat 12. darabjaként *Kafka Margitról* szóló tanulmánya (38), amelyet Sík Sándor helyeslő jóváhagyásával választott doktori disszertációja témájául. A sorozat harmadik Radnóti műve az *Újhold* (39). A kötet utolsó versének ajánlása „A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumának, a növelő közösségnek, a barátainak.” szól, akik 1934 augusztusában beszéltek rá a 32 végétől összegyűlt versek kiadására.

A Szegedi Fialatok másik fontos működési terepe ebben az időben az irodalmi és művészeti tevékenység volt. Előadássorozatuk keretében olvasta fel Radnóti 1933. február 19-én *Az új magyar költészet és irodalmi problémák* című dolgozatát. Ebben, valamint a *József Attiláról*, a *Kafka Margitról* szóló, vagy a *Jegyzetek...*-ben és az egyetemen elkészített magyar és francia dolgozataiban is érezhető a mesterségbeli tudás, a klasszikusoktól tanult erkölcsi és formai tökéletességre törekvés. Tárgyilagos ténytudása, határozott irodalom-felfogása és precizitása munkáit kiemelte társaié közül. Buday György mondta az 1969-es rádióelőadásában, hogy a Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiumában Radnóti Miklós is a provincializmus mentességét biztosította.

Akárcsak verseire, prózájára is érvényes Ortutay Gyula megállapítása: „Ritmusa, dallama, erkölce egy.” (40) A korszerűség érvényesült a Kollégium – Bethlen Gábor Körben

megtartott - könyvismertető előadásain és a Dugonics Társaságban való bemutatkozásain. Radnóti első alkalommal hét versét olvasta fel, de számos más alkalommal is részt vett a Kollégium előadójestjein és költői felolvasásain. A mozgalmas, munkás és eredményes szegedi hónapok, évek olykor borús heteket is hordoztak Radnóti életében. A 31 áprilistól húzódó vádemelés, a szegedi fajvédők verekedései, vagy az illegális kommunisták elhallgattatása miatti aggodása verseiben is nyomon követhető. Legerősebben 1933 után jelentkezett a magányosság érzése műveiben. Gondoljunk csak a *Férfivers* utolsó soraira:

Te is naponta kezded és egyedül vagy,
csak szavaid szálas indái karolnak.
És nőttön nő süvöltő kedved körül
a borostás magány. (1933. május 9.)

A Radnótira emlékező kortársak és irodalomtörténészek közül Baróti Dezső érzi leginkább ennek gyökereit: „A magányosság érzése... már korábban is beleborongott verseibe, bár sohasem uralkodott el bennük. Amikor viszont megjelent, mindég valóságos élményekből született meg, és rendszerint a személyes és társadalmi izoláció egymást erősítő vagy gyengítő bonyolult komplexusait hordozta.” (41)

A fasizmus erősödése hazai és nemzetközi méretekben, a munkásmozgalommal való közvetlen kapcsolat megszűnése, a szétbomlóban lévő „növelő közösség”, valamint az, hogy közel két éve nem jelentek meg versei, és új kötetének megjelenése is bizonytalan volt – továbbá, hogy nyelvészeti vizsgálja sem sikerült Horger Antalnál, s állásra sem volt kilátása: íme ezek a gondok az eredői a 30-as évek derekán jelentkező pesszimizmusának (vagy tisztánlátásának, amellyel a történelmi eseményeket felmérte).

De ez az érzés Radnótiban legnehezebb körülményei közt sem uralkodott tartósan.

Az 1935-ös év eseményei újabb erőforrást adtak – nemcsak Radnóti, de a Szegedi Fiatalok szétszóródó tagjai számára is. A Hont Ferenc szerkesztésében 1935-ben induló Színpad című folyóirat az antifasiszta harcot szolgálta. Lírai vezércikke Radnóti verse volt, a *Kortárs útlevelére*. Még ebben az évben meg jelent az *Újhold és Füst Milán tanulmánya* is.

Részt vett a 36 májusában megalakult Színháztudományi és Színpadművészeti Társaság munkájában. „Mégsincs méltatlan feladat, csak méltatlan toll van.” - írta naplójában. (42) Már korábban fordított Brechtet, Biedermann Cenodoxusából németről, Hont inspirációjára egy monodrámába kezdett, amelynek előhangja két változatban el is készült a Független Színpad mozgalom idején.

A Szegedi Fiatalok kapcsolata azonban már lazulóban volt. Az egyetem elvégzése után elkerült Szegedről többségük. Pesten dolgozott Hont, Radnóti, Ortutay, Tolnai és Gáspár Zoltán. A kezdetben heti, majd egyre ritkuló találkozások nem pótolták a szegedi szoros együttléteket és együttes tevékenységet. Különböző folyóiratokban és fórumokon jelentek meg. Radnóti verseit főleg a Nyugat, a Gondolat, a Szép Szó és a Válasz közölte, de megjelent többek között az Argonautákban, a Népszavában és a Szocializmusban is.

Verseivel szerepelt a még 1934-ben, a Vajda János Társaság által megjelentetett Új Magyar Líra és az 1935-ös Korunk antológiában. Az 1935/36-os tanévben kötelező pedagógiai gyakorlatát végezte a Kemény Zsigmond Gimnáziumban. Rendszeresen dolgozott a Vajda János Társaságban. A versírás mellett alkalmi munkaként lektor, korrektor, kiadvány-szerkesztő és műfordító volt, és a történelmi helyzet miatt más neve alatt készített lexikon szócikkeket.

A *Járkálj csak, halálraítélt* és a *Meredek út* című kötetei (1936 és 1938) még őrzik a szegedi napok élményeit, de a Független Színpad és a Válasz megszűnésével a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma hivatalosan is feloszlott, mint szervezet.

Ez a nemzeti erőkre számító és alapozó, a fennállása idején legforradalmibb szellemi, művészeti és politikai mozgalom jelentős tudományos, művészeti és szépirodalmi teljesítmények megszületését tette lehetővé. A „nevelő közösség”-ben eltöltött évek nemcsak Radnóti, hanem mindannyiuk számára a jellem és az értelem próbáit jelentették (Pomogáts). És ebből a próbából megerősödve tisztán, büntelen és keményen indultak el életük rövidebb-hosszabb hátralévő útjára. Hogy kik voltak Radnóti szegedi életének társai?

O r t u t a y Gyula a Kollégium néprajzosa, a népköltészet, az archaikus folklór iránti érdeklődést keltette fel és tartotta ébren társaiban. Radnótival már a beiratkozáskor találkozott a rektori hivatal folyosóján, s ez a találkozás egy életre szóló barátság kezdete lett. Radnóti is figyelemmel kísérte és méltatta is a Gondolatban és a Magyar Hírlapban Ortutay munkáit. (43) Együtt járták 1939-ben a párizsi Etnológiai Múzeum termeit. De sűrű együttléteik, közös tevékenységük idején az irodalom, a művészetek és a társadalmi, politikai élet számtalan problémáját is megvitatták. A magyar köznevelésről folytatott mátrai és pesti beszélgetéseik során Radnóti határozott koncepcióját adta az általános iskola történelmi szükségességének: 18 éves korig kellene képezni a fiatalokat – vallotta többek között. (44) Radnóti tréfás versekben üdvözölte Ortutay születésnapjait és neki ajánlotta a *Huszonkilenc év* című versét. Ortutay finnországi ajándékát – a közös szimbólummá vált medve-figurát – Radnóti is, a Szegedi Fiatalok többi tagja is íróasztalán tartotta.

B a r ó t i Dezsővel egy időben kezdték egyetemi éveiket. Már az első napokban összebarátkoztak a francia szeminárium könyvei között. A Baróti nevet is Radnóti unszolására vette fel. És Baróti gyermekkori emlékeire emlékezve dedikálta barátjának a *Gyermekkor* című versét. A kollégiummal való kapcsolatát is neki köszönheti Radnóti.

Együtt szerepeltek az *Azértis* című, Hangay Sándor szerkesztette szegedi antológiában, s a szegedi diákevek alatt szinte mindennap találkozáskor számos közös élményük volt. Szünetes, értelmes és nézeteket formáló vitákat folytattak Sfk Sándor professzor teázó szemináriumain és komoly, elmélyült munkát végeztek szobájában.

T o l n a i Gáborral az első félévtől származó ismeretség igazán a munkáskórusban és a későbbi közös albréletben mélyült el. A zenekedvelő házigazda, Wolff főorvos csendes, nyugodt lakásában mindketten alkotó, termékeny napokat töltöttek. Radnóti „néhány akkortájt írt versének egyes képeit a Bokor utcában lévő lakás mellett húzódozó töltés gizgazos zöld fűvéből kikandikáló pipacsok és a közelben lévő Tisza-part mindennapos látványa is alakította. A legfeltűnőbbben alighanem a *Pontos vers az alkonyatról* soraiban.” (45)

Barátságuk a szegedi évek után is folytatódott. Tolnainak ajánlotta az 1931. november 20-án írt *Szél se fúj itt már* című versét.

A kölcsönös hatás a legszembetűnőbbben a **B u d a y** Györggyel való kapcsolatában mutatható ki. A közös élmények szülte közös motívumokról Csaplár Ferenc részletesen írt említett művében. A 'galamb' és a 'rózsa' megjelenik a Budaynak ajánlott *Estefelé* című Radnóti versben is. Buday tanulmánya – A könyv művészetének mai értelme - is rokon Radnóti szépkönyvszeretetével. Buday illusztrálta az *Újhold*-at, Radnóti méltatta Budai balladametszeteit (Gondolat, 1936. szeptember). A balladák és Arany János is közös szerelmük volt. A Kollégium tagjai Buday fametszéssel díszített levélpapírját használták, Radnóti könyveibe pedig belekerült a Buday által neki készített ex libris.

1932-ben írta Radnóti Miklós *H o n t F e r e n c* című versét. A folyton lobogó Hont ismertette meg a Szepes Imre csoporttal. Ő buzdította kórusversek írására, színműfordításokra. Együtt dolgoztak a Színpad folyóirat és a Független Színpad mozgalom munkájában.

B e r c z e l i A n z e l i Károlyhoz közös témák kötődtek: az agrársettlement mozgalom és a Kollégium működése. Később azonban eltávolodott Berczelitől, ahogyan társai is.

A Kollégium többi tagjával való barátsága tovább tartott. A nevelésszociológiával foglalkozó **R e i t z e r** Béla vendégszerető otthonában sűrűn megfordult Radnóti. **G á s p á r**

Zoltánnal sokat beszélgetett Buday Dóm téri műhelyében. Szívesen hallgatta Erdi Ferencet a makói parasztok életéről. Meggráziák Kárász Judit szociófotói. Együtt dolgozott a munkáskórust vezénylő Széll Istvánnal. Elkíserte Tomori Violát a tápéi gyűjtésekre, neki ajánlotta az egyik meséjét.

Számos barátot szerzett még Szegeden: Kún Miklóst, aki a Télre leső dal születésének megfogadásánál volt jelen, A Dömötör toronyban dolgozó Abanovák Vilmost vagy Árvay Erzsébetet, Perkáti Lászlót, Eidus Bentha mot, dr. Szepes Bélát és másokat.

Szegeden találkozott Kner Imrével, Balogh Edgárral, Gaál Gáborral, Tamási Áronnal (aki a *Szél se fúj itt már és a Füttyel oszlik a béke* című verseinek ihletője volt), valamint Féja Gézával és Móricz Zsigmonddal.

A szegedi évek egyik nagy élménye a Sík Sándorral való kapcsolata. A tudós professzor irodalomismerete és szeretete, tárgyilagos vitastílusa, embersége, hatékony oktatási módszere formáló hatással volt a tanítványra. A klasszikusok és az új magyar irodalom szépségére tanította befogadásra kész tanítványait. Ösztönzése, hatása a későbbi Radnóti-féle diák-félórák létrehozásában segítettek. (46)

Hatással voltak rá Zolnai Béla francia órái, Mészöly Gedeon etimológiája, Várkonyi Hildebrand modern pszichológiát is elemző pedagógiai előadásai.

Költővé érésének jelentős éveit töltötte Szegeden Radnóti Miklós. A napfényes város és a Művészeti Kollégium növelő közösségének lelkes, alkotó és termékeny lobogása segítette érlelődését. Szegedre mint tiszta szándékú, de helyét még kereső, induló ember és költő érkezett. Szegedről – a való világot megismerve és megélve – a felnőtt ember és költő távozott. És e felnőtté válást nem egyedül élte meg. Hatott barátaira, környezetére, az egész növelő közösségre. Így emlékeztek Radnótira az őt idéző Szegedi Fiatalkok és így emlékezik Radnótira Szeged városa is. Emlékezik és őrzi végrendeletét a Dóm téri Pantheon csamokában:

„Ember vigyázz, figyelj meg jól világod:
ez volt a múlt, emez a vad jelen,-
hordozd szivedben. Éld e rossz világot
és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte,
hogy más legyen.”

(*Nem bírta hát*)

JEGYZETEK

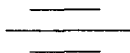
- (1) Bóka László: Fölfelé és előre. In: Könyvek, gondok. Bp. 1966, Gondolat. 254. p.
- (2) Ortutay Gyula: Radnóti Miklós otthona. In: a 2x2 józansága. Emlékezések Radnóti Miklósról. Bp. 1975, Magvető. 42. p.
- (3) Baróti Dezső: Arcképvázlat. In: Írók, érzelmek, stílusok. Bp. 1971, Magvető. 336-339. p.
- (4) Weöres Sándor: In memoriam Radnóti Miklós. In: Tiszatáj, 1964. 11. sz. 1. p.
- (5) Ligeti Magda: Késői beszélgetések Radnóti Miklósról. (Közli Tótság Áron). In: Tiszatáj, 1977. 3. sz. 40. p.
- (6) Müller Lajos uo. 41. p.
- (7) Hajnal Anna uo. 43. p.
- (8) Frankl Sándorné uo. 50. p.
- (9) Buday György: Radnóti Miklós emlékezetére. (Rádióelőadás 1969-ben.) In: a 2x2 józansága. i. m. 70. p.
- (10) Pomogáts Béla: Radnóti Miklós. Bp. 1977, Gondolat. 35-37. p.
- (11) Keresztúry Dezső: Tiszteletadás Radnóti Miklósnak. (1909-1944). In: Örökség. Magyar író-arcképek. Bp. 1970, Magvető. 540. p.
- (12) Radnóti szavait Bóka László idézi tanulmányában: Arcképvázlatok és tanulmányok. Bp. 1962, Akadémiai K. 150. p.

- (13) Baróti Dezső i. m. 339-341. p.
 (14) Pomogáts Béla i. m. 90-96., 129. p.
 (15) Uo. 132. p.
 (16) Rónay László: Az Ezüstkör nemzedéke. Bp. 1967, Akadémiai K. 9. p.
 (17) Bóka László: Fölfelé és előre. i. m. 252-253. p.
 (18) Baróti Dezső i. m. 335., 333. p.
 (19) Baróti Dezső: Kortárs útlevelére. Radnóti Miklós. 1909-1935. Bp. 1977, Szépirodalmi. 481. p.
 (20) Uo. 164-165. p.
 (21) Részletes történetét, tevékenységét és értékelését lásd Csaplár Ferenc: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. Bp. 1967, Akadémiai K. 187 p. /Irodalomtörténeti Füzetek. 52./
 (22) Ortutay Gyula: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. In: Fiatal Magyarország, 1933. 4. sz. 75. p.
 (23) Pomogáts Béla i. m. 16. p.
 (24) Gesztley Nagy László: A jövődö magyar intelligencia és a tanyakérdés. Lásd: Csaplár Ferenc i. m.
 (25) Bővebben lásd: BUDAY György: Az agrársettlemment mozgalom útja. In: Nyugat, 1933. 1. sz., vagy Csaplár Ferenc i. m.
 (26) A Kollégium alapító tagjai: Árvay Erzsébet, Balla Sándor, Baróti Dezső, Berczeli Anzelm Károly, Buday György, Erdei Ferenc, Gáspár Zoltán, Hont Ferenc, Kárász Judit, Ortutay Gyula, Radnóti Miklós, Reitzer Béla, Széll István, Tolnai Gábor, Tomori Viola. (Bővebben erről lásd Csaplár Ferenc i. m.)
 (27) Részletesen erről lásd: Ortutay Gyula: A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma. In: Magyar Szemle, 1934. 1. sz. 43-53. p.
 (28) A Kollégium 16 kiadványának bibliográfiai adatait lásd Varga Rózsa-Patyi Sándor: A népi írók bibliográfiája. Művek, irodalom, mozgalom. 1920-1960. Bp. 1972, Akadémiai K. 826-834. p.
 (29) Újmódi pásztorok éneke. Bp. 1931, Fiatal Magyarország.
 (30) Pomogáts Béla. i. m. 40. p.
 (31) Forgács Antal, Lakatos Péter Pál, Szalai Imre, Szász Sándor Béla
 (32) Arckép, Pirul a naptól az őszi bogó (vallásghalászás), Tápé, öreg este, Keseredő, Elégia egy csavargó halálára (szeméreméértés)
 (33) Radnóti Miklósné szóbeli közlése
 (34) Pomogáts Béla i. m. 52. p.
 (35) Tam-tam, monsieur Coty és egy kávéskanálnyi Spengler Párizsban. In: Délmagyarország, 1931. augusztus 23. A Livre d'Art világtkiállítására. In: Literatura, 1931. szeptember. Júliusi vers, délután, Párisi elégia, Jóllakott ablakomon...
 (36) Pomogáts Béla i. m. 44. p.
 (37) Uo. 56. p.
 (38) Radnóti Miklós: Kaffka Margit művészi fejlődése. Szeged, 1934. SZFMK. 104 p.
 (39) Radnóti Miklós: Újhold. Versek. Buday György fametszeteivel. Szeged, 1935, SZFMK. 48. p.
 (40) Ortutay Gyula: Bori notesz. In: Fényes, tiszta árnyak. Tanulmányok, emlékek, vázlatok. Bp. 1973, Szépirodalmi. 249. p.
 (41) Baróti Dezső: Árnyékban éles fény. (Radnóti 1935-ben írt verseiről.) In: Árnyékban éles fény. Irodalmi tanulmányok. Bp. 1980, Gondolat. 444. p.
 (42) Radnóti Miklós naplójából. 1940. február 19. (Közli Fráter Zoltán.) In: Kritika, 1982. 8. sz. 31. p.
 (43) Radnóti Miklós: Ortutay-Buday: Nyíri és rétközi parasztnesék. In: Gondolat, 1936. szeptember.
 Radnóti Miklós: Ortutay Gyula: Magyar népmesmeret. In: Magyar Hírlap, 1937. április 4.
 (44) Radnóti Miklósné szóbeli közlése.
 (45) Baróti Dezső: Kortárs Útlevelére. i. m. 456. p.
 (46) Radnóti Miklósné szóbeli közlése.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baróti Dezső: Arcképvázlat. In: Írók, érzelmek, stílusok. Bp. 1971, Magvető. 336-341. p.
 Radnóti Miklós pályája. In: uo. 331-335. p.
 Árnyékban éles fény. Bp. 1980, Gondolat. 436-467. p.
 Kortárs útlevelére. Radnóti Miklós 1909-1935. Bp. 1977, Szépirodalmi. 508 p.

- Bóka László: Fölfelé és előre. In: Könyvek, gondok. Bp. 1966, Gondolat. 251-255. p.
- Radnóti Miklós. In: Arcképvázlatok és tanulmányok. Bp. 1962, Akadémiai K. 149-151. p.
- Buday György: Az agrársettlement mozgalom útja. In: Nyugat, 1933. 1. sz. 32-36. p.
- Csaplár Ferenc: A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma. Bp. 1967, Akadémiai K. 187 p.
- Keresztúry Dezső: Tiszteletadás Radnóti Miklósnak. In: Örökség. Bp. 1970, Magvető. 540-543. p.
- A 2x2 józansága. Emlékezések Radnóti Miklósról. Bp. 1975, Magvető. 170 p.
- Késői beszélgetések Radnóti Miklósról. (Közli Tóbiás Áron) In: Tiszatáj, 1964. március. 39-52. p.
- Markovits Györgyi: Radnóti Miklós Horthy bírósága előtt. In: Tiszatáj, 1964. márc. 7. p.
- Ortutay Gyula: Fényes, tiszta árnyak. Bp. 1973, Szépirodalmi:
- Bori notesz 244-249.,
Mátrai emlék 205-213.,
Radnóti Miklós 159-185.,
Szegedi évek 186-188. p.
- A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma. In: Magyar Szemle, 1934. 1. sz. 43-53. p.
- A Szegedi Fialatok Művészeti Kollégiuma. In: Fial Magyarorság, 1933. 4. sz. 75. p.
- Pomogáts Béla: Radnóti Miklós. Bp. 1977, Gondolat. 230 p.
- Radnóti Miklós naplójából 1940. február 19. (közli Fráter Zoltán) In: Kritika, 1982. 8. sz. 31. p.
- Radnóti Miklósné szóbeli közlésc, 1987.
- Rónay László: Az Ezüstkör nemzedéke. Bp. 1967, Akadémiai K. 222 p.
- Varga Rózsa-Patyai Sándor: A népi írók bibliográfiája. Bp. 1972, Akadémiai K. 826-834. p.
- Vörös Lászlóné: Radnóti Szegeden. Szakdolgozat. Szeged, 1962. Kézirat.
- Weöres Sándor: In memoriam Radnóti Miklós. In: Tiszatáj, 1964. 11. sz. 1. p.

DR. OLÁH JÁNOS

ny. főiskolai tanár

SZTE JGYPK

Szeged

Gondolatok egy régi Religio és Nevelés lapozgatása közben

Véletlenül került a kezembe a Religio és Nevelés 1845/14-es száma (Bp. 1845. aug. 17.), amin megakadt a szemem: tudósítás a tatai piarista gimnáziumról, ugyanis jóval később édesapám is e jeles intézmény diákja volt, s egészen idős korában is járt találkozókra (Oláh József 1918-1999). Természetesen így az egész lapot elolvastam. Megállapítottam, hogy nincs sok új a nap alatt. A sikerek, gondok hasonlóak.

De először a Religio és Nevelésről. 1841 és 1849 között jelent meg hetente, egyaránt foglalkozott tanügyi és egyházi kérdésekkel. A megjelent írások a katolikus vallási élet, a valláserkölc, a vallásos nevelés problémáit érintették. A lap első szerkesztője Szaniszló Ferenc (1792–1869), majd 1843-tól Somogyi Károly (1811–1888), aki a szegedi (Somogyi) könyvtár megalapítója is volt, végül 1848-tól Danielik János (1817–1888). Mindhárom szerkesztő katolikus pap volt. A Religio és Nevelést Mészáros István professzor, az ELTE tanára mutatta be a Vigíliában 1982-ben.¹

Somogyi Károly életét Móra Ferenc ismertette egy tanulmányában, melyet 1923. június 2-án olvasott fel a szegedi múzeumbarátoknak. Az előadás publikálását Varga Mihály nagykereskedő valamint Bartos Lipót könyvkereskedő és nyomdatulajdonos vállalta magára. A munka a Szegedi Városi Könyvtár megnyitásának 100. évfordulójára és Dóm téri új épület fölváltására újból megjelent 2000 példányban.²